

UOT 81`374.

Rəhim SULTANOV
Filologiya elmləri doktoru, professor

“NİZAMİ LÜĞƏTİ”NİN TƏRTİB PRİNSİPLƏRİ HAQQINDA

Açar sözlər: Nizami Gəncəvi, “Nizami dilinin lüğəti”, “Xəmsə”nin tənqidi mətni, lüğətlər üçün təlimat, kataloqlaşdırma

Key words: Nizami Ganjevi, Nizami's language dictionary, critical text of “Khamse”, instruction for dictionary, cataloging

Ключевые слова: Низами Ганджеву, языковой словарь Низами, критический текст «Хамсы», инструкция к словарю, каталогизация

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin xalqımızın böyük şair və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin əsərlərinin öyrənilməsi, nəşri və təbliğinə dair 1979-cu il 6 yanvar tarixli qərarı nizamişünaslıqda yeni dövrün başlanğıcı oldu. Bu qərarla Nizami əsərlərinin üç cildlik lüğətinin tərtibi də nəzərdə tutulmuşdur.

O günlər hər yerdə Nizamidən, Nizami əsərlərinin yeni nəşrindən, müxtəlif dillərə həm şeir, həm də nəsrə filoloji tərcümələrindən, yeni tənqidi mətnlərinin hazırlanmasından, Nizami əsərlərinə çəkilən rəssamlıq tablolarından, yazılan ssenarilərdən, toxunan xalçalardan, yaradılan elmi monoqrafiyalardan söhbət gedirdi. Şairlər, mütərcimlər, dramaturqlar, rəssamlar, heykəltəraşlar, ssenaristlər və başqa sənət sahibləri qollarını çırmalayıb möhkəm işə girişmişdilər, lakin “Nizami dilinin lüğəti” haqqında elmi dairələrdə hələlik rəsmi söhbət getmirdi, xüsusi danışıqlarda isə “çox ağır işdir”, “çox məsuliyyətli işdir”, “uzun müddət böyük mütəxəssislər kollektivi bunun üzərində işləməlidir” və bu kimi mülahizələr eşidilirdi.

İlk dəfə olaraq “Nizami dilinin lüğəti”ni, heç olmazsa, onun kartotekasını tərtib etmək məsələsi 1979-cu ilin aprel ayının 27-də S.M.Kirov adına ADU-nun Yaxın Şərq dilləri kafedrasında müzakirə olundu. Azərb. KP MK-nın qərarlarından ilhamlanan kafedra üzvləri yekdilliklə lüğətin kartoçkalarını hazırlamaq, sonra bu kartoçkalar əsasında üç cildlik lüğət tərtib etmək vəzifəsini öz öhdələrinə götürdülər. Bu fikri ADU-nun rəhbərliyi bəyəndi.

Rektorat adından Respublika Nizami Komissiyasının sədri, Azərb. EA-nın prezidenti akad. H.Abdullayevin adına rəsmi məktub yazılaraq, işin yerinə yetirilməsində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həmkarlıq etməsi xahiş olundu. Bu məsələ Respublika Nizami Komissiyasının prezidiumunda, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda, Şərqşünaslıq İnstitutunda, Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyində, ADU-nun böyük Elmi Şurasında, Şərqşünaslıq fakültəsinin elmi şuralarında ətraflı müzakirə edilərək müvafiq qərarlar qəbul olundu. Nəhayət, bu məsələ iki dövlət sənədində: ADU-nun 1981-1985-ci illər üçün elmi tədqiqat işi planında, Azərbaycan Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin Azərbaycan EA ilə birlikdə apardığı 1981-1985-ci illər üçün elmi-tədqiqat planında rəsmiləşdi. Sənəd Azərb. EA Prezidiumu və Azərbaycan Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi kollegiyasının birgə iclasında 1980-ci il sentyabrın 2-də, № 30, 13/2 qərarı ilə təsbit edildi.¹

Elmi tədqiqat işi təsdiq edildikdən sonra bir neçə problemi dərhal həll etmək lazım idi:

1. Yüksək ixtisaslı kadrların və icraçıların müəyyənləşdirilməsi;

¹Bu sənəddə “Nizami dilinin lüğəti”nin tərtib etmək S.M.Kirov adına ADU-nun Yaxın Şərq dillər kafedrasına və Az. EA Yaxın və Orta Şərq Xalqları İnstitutuna tapşırılmış, ümumi rəhbər prof. R. S. Sultanov təsdiq edilmişdir.

2. Nizaminin əsərlərinin hansı nəşrinin kartoçka üçün əsas götürülməsi;
3. Kartoçkaların doldurulması və lüğətin tərtib prinsipləri haqqında təlimatın hazırlanması, müzakirə və təsdiqi;
4. Kartoçka nümunəsinin hazırlanması;
5. Yazılmış kartoçkaların uzun müddət ən nadir əlyazmaları hüququnda qalması və saxlanması üçün əla keyfiyyətli kağız və kartoçka qutularının seçilməsi və hazırlanması;
6. Ən etibarlı lüğətlərin, Nizamiyə aid ədəbiyyatın əldə edilib, bir mərkəzdə toplanması;
7. Kartoçka və lüğətin tərtibi üçün lazım olan başqa maddi-texniki bazalar (il kabinet, avadanlıq, mətbəə, makinalar və s.) yaradılması;
8. Yardımçı və texniki işçilərin (köçürücülər, xəttatlar, kartotekalar, makinaçılar və başqaları) qəbul edilməsi.

Bunlar olmadan, Azərb. KP Mərkəzi Komitəsinin qərarında nəzərdə tutulan "Nizami dilinin lüğəti"ni yüksək elmi səviyyədə hazırlamaq mümkün deyildi.

Kadrlar problemini həll etmək çətin olmadı. Yaxın Şərq dilləri kafedrası təkcə respublikamızda deyil, ümumittifaq miqyasında fars dili ixtisası üzrə öz professor-müəllim və laborant tərkibinə görə qüvvətli elmi-pedaqoji mərkəzlərdən biridir. Burada dörd professor, yeddi dosent, üç baş müəllim, bir neçə laborant, böyük tələbə kollektivi vardır.

Kafedra üzvləri bu işin nə qədər məsuliyyətli, həm də şərəfli iş olduğunu yaxşı dərk edirdilər.

ADU-nun böyük Elmi şurası özünün 1981-ci il aprel ayının 24-də çağırılmış iclasında "Nizami dilinin lüğəti" məsələsini geniş müzakirə edərək, əsərin müvəffəqiyyətlə yazılması və başa çatdırılmasının təşkili üçün aşağıdakı tərkibdə "Mərkəzi işçi qrupu" təsdiq etdi.

1. Prof. R. S. Sultanov - sərd; 2. dos. H. Mahmudov - müavin (iranist); 3. prof. M. Rəhimov - müavin (türkoloq-iranist); 4. prof. V. Məmmədəliyev - müavin (ərəbist-iranist); 5. dos. Ş. Şirəliyev - elmi katib; 6. B/m - T. Cahangirov - elmi katib; 7. prof. M. Əlizadə - üzv; 8. B. M. Hüseyinov - Azərb. EA Yaxın və Orta Şərq xalqları institutunun şöbə müdiri, Azərb EA müxbir üzvü; 9. M. F. Axundov adına Respublika Dövlət Kitabxanasının müdiri e/n Q. Süleymanzadə - üzv; 10. Azərbaycan EA Əlyazmaları Fondunun müdiri - prof. C. Qəhrəmanov (Respublika Nizami Komissiyasının nümayəndəsi) - üzv.

Qərarla başqa tədbirlər də nəzərdə tutulmuş və yerinə yetirilməsinə nəzarət ADU-nun elmi işlər üzrə prorektoru, prof. Y. Məmmədovun öhdəsinə qoyulmuşdur.

İkinci mühüm problem təlimat hazırlamaq, kartoçka nümunələrini müzakirə və təsdiq etdirməkdən ibarət idi.

Kartoçka formasının müəyyənləşdirilməsi tərtib ediləcək lüğətin növündən asılıdır. Lüğətin növü hələ təyin edilmədiyindən, biz bu qənaətə gəldik ki, kartoçka nümunəsi elə bir ümumi şəkildə olmalıdır ki, onun əsasında istənilən lüğət hazırlana bilsin. Nümunə hazırlanıb mütəxəssislərə göndərildi. Bəyənildikdən sonra həmin nümunə kartoçka yazmaq üçün əsas götürüldü.

Nüsxə seçmək məsələsi üzərində çox mübahisə getsə də, kafedra yekdilliklə Azərb. EA-nın nəşr etdirdiyi "Xəmsə"nin tənqidi mətnini əsas götürərək, Vəhid Dəstgerdinin nəşrini də müqayisə üçün, diqqət mərkəzində saxlamağı məsləhət bildi. Lüğət nəşr olunana qədər daha etibarlı tənqidi mətn hazır olarsa, oradakı fərqlərini lüğətə daxil edilməsini də nəzərdə tutdu. İndi sözləri kartoçkalara köçürmək və lüğətin tərtib prinsiplərini müəyyənləşdirmək üçün təlimat yazmaq lazım idi.

Bir dilli izahlı lüğətlərə, iki dilli və çox dilli tərcümə lüğətlərinə təlimatlar çoxdur; ayrı-ayrı yazıçıların lüğətlərinə aid təlimatlar da var. Məsələn, A.S.Puşkinin 1935-ci ildən

hazırlanmağa başlanan və yalnız birinci cildi 1956, dördüncü cildi 1961-ci ildə nəşr olunan dördcildlik «Словарь языка Пушкина» lüğətinin təlimatı, V.İ.Leninin əsərlərinin, SSRİ EA RUS dili institutunda hazırlanan dili lüğətinin təlimatı əldə var və bunlar “Nizami lüğəti” üçün təlimat hazırlamağa kömək edir, istiqamət verir. “Nizami lüğəti”nin təlimatını hazırlayan bu sətirlərin müəllifi onlardan geniş istifadə etmişdir.

Lakin bu təlimatlar bi dilli lüğətləri nəzərdə tutduğundan “Nizami lüğəti” üçün tam şəkildə tətbiq edilə bilməz. Əlimizdə alman dilində Frits Volfun 1965-ci ildə nəşr edilmiş “Firdovsi Şahnaməsi”nin lüğəti” (Volf, 1965), M. H. Osmanovun 1970-ci ildə rus dilində nəşr etdirdiyi «Часточный словарь Унсури» (Osmanov, 19870) olsa da onların heç biri tam şəkildə “Nizami lüğəti” üçün yaramır, birincidə fikirləri sübut üçün misallar yoxdur, ikincidə yalnız sözlərin tezlik siyahısı - konkordansı verilir, mənası verilmir.

Bütün bunlara baxmayaraq, yuxarıda adları çəkilən kitabların hər ikisində “Nizami lüğəti”nə təlimat yazmaq üçün faydalı cəhətlər var və onlardan istifadə olunmuşdur.

Azərbaycanda müxtəlif illərdə nəşr edilmiş “Azərbaycan əsəbi dilində işlənən ərəb və fars sözlərinin qısa lüğəti” (ADU, 1960), “Ərəb və fars sözləri lüğəti” (Azərbayc. SS EA, 1966), “Azərbaycan klassik ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti” (Maarif nəşriyyatı, I nəşr - 1966, II nəşr - 1981); Firdovsinin Sədinin, “Kəlilə və Dimnə”nin dilinə aid lüğətlər də nəzərdən keçirilmişdir.

Tədqiqat və müşahidələr göstərdi ki, “Nizami lüğəti” kartoçkalarını yazmaq və müəyyənləşdirilən təlimat yalnız Nizaminin öz əsərlərinin xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla tərtib edilə bilər.

Təlimat işlənilib təsdiq edilmişdir. Hazırda, bu təlimat əsasında Nizaminin “Məxzənül-əsrar”ın tezlik lüğəti təcrübə və sınaq üçün icraçılar tərəfindən adi kağızlarda yazılaraq kafedraya təqdim edilmişdir. Nizaminin ilk epik əsəri olan “Sirlər xəzinəsi”ndə 26.500-ə qədər söz və söz forması olduğu meydana çıxmışdır.

Təlimat aşağıdakı kimi tərtib edilmişdir.

“Nizami lüğəti” üçün ilk təlimat.

“Nizami lüğəti” üç mərhələdə tərtib edilməlidir:

Birinci mərhələ - lüğətin tezlikli sözlüyünün kartoçkalarının hazırlanması;

İkinci mərhələ - lüğətin transkripsiyalı, mənalı və izahlı kartotekasının hazırlanması;

Üçüncü mərhələ - lüğətin özünün tərtibi və sona çatdırılması;

“Nizami lüğəti” tərtibinin birinci mərhələsi üçün qısa təlimat

1) Birinci mərhələdə kartoçkalar doldurularkən ilk növbədə soldan, küncdə Nizami əsərinin adının birinci hərfi iri xətlə yazılır:

M – “Məxzənül-əsrar”

X – “Xosrov və Şirin”

L – “Leyli və Məcnun”

H – “Həft peykər”

Ş – “Şərəfnamə”

İ – “İqbalnamə”

D – “Divan”

مخزن الاسرار

خسرو و شیرینم خ -

ل - لیلی و مجنون

ه - هفت پیکر

ش - شرفنامه

ا - اقبالنامه

د - دیوان

2) Kartoçkalar qara mürəkkəblə yazılır, sonra solda səhifənin nömrəsi, ardınca beytin nömrəsi yazılır. Söz birinci misradadırsa, beytin nömrəsinin sağdan yuxarısında kiçik “a”, ikinci misradadırsa, kiçik “b” yazılır. Kartoçkaya yazılan söz beytin birinci sözüdürsə, altından qırmızı, başqa sözlərdə isə qara mürəkkəblə xətt çəkilir.

Kartoçkanın aşağısında sol küncdə icraçının adının ilk hərfi, ortada yoxlayanın adının ilk hərfi, sağda isə elmi rəhbərin adının ilk hərfi yazılır. Hər beytdə olan bütün nitq hissələri, istər müstəqil, istərsə köməkçi, bu prinsip əsasında göstərməli və hər vahid üçün həmin beyt təkrar edilməlidir.

3) Bütün dillərdə olduğu kimi, fars dilində də nitq hissələrinin quruluşu ilə sözlərin quruluşu arasında uyğun və fərqli cəhətlər vardır. Məsələn, fars dilində sadə bağlayıcılar bir sadə köməkçi nitq hissəsi “و” “که” ilə ifadə oluna bildiyi kimi, mürəkkəb söz və söz birləşməsi şəklində də formalaşa bilər: *در صورتیکه، وز آنجا که، آنطوریکه*.

Mürəkkəb feillərin vəziyyəti daha çox mübahisə doğurur, çünki onlar nəinki söz birləşmələri, hətta söz silsilələri şəklində də formalaşır, tərkib hissələr yanaşı gəldiyi kimi, aralı vəziyyətdə də ola bilər, çox halda sabit izafət zənciri əmələ gətirirlər. Məs.: *غذا رخ دانسرما خوردنزمین خوردن*, daha çox söz birləşmələrini xatırladığı halda, mürəkkəb sözlərə daha çox yaxınlaşır. Bundan əlavə, Nizaminin əsərlərində şeirin tələbinə görə çoxlu ixtisarlara, artırımlara, forma və yer dəyişmələrinə təsadüf edilir ki, bunlar dil vahidlərini bir-birindən ayırmağı çətinləşdirir, onların hədudlarını təyin etməkdə böyük mübahisələrə səbəb olur. Ona görə birinci mərhələdə beytdə hansıların nə şəkildə yazılmasında aşağıdakı ümumi cəhətləri nəzərə almaq lazımdır:

a) sadə, düzəltmə və mürəkkəb sözlər tərkib hissələrinə parçalanmadan bir yerdə yazılmalıdır; söz birləşmələri və buna bənzər şəkildə formalaşmış mürəkkəb feillər, mürəkkəb bağlayıcılar və başqa nitq hissələri bir yerdə yazılmaqla bərabər, tərkib hissələri, həm də ayrı-ayrı kartoçkalara yazılmalıdır.

b) eyni sözün müxtəlif formaları təsadüf edildiyi şəkildə ayrı-ayrı kartoçkalara yazılmalıdır. Məsələn, isimlərin cəm, (روزها، بانها، زبانه، مردمان) sifətlərin dərəcə (بهترین، ماهاء، شماها، اینها، آنها) əvəzliliklərin cəm (هزاران، صداه) və s. sayların cəm (تازه تر، بیدار ترک) feillərin zaman, şəkil, təsdiq, inkar və s. formaları (گفته اند نمیگویم) və s. tərkib hissələrinə parçalanmadan bir kartoçkaya yazılmalıdırlar, məsələn, yuxarıda gətirdiyimiz beytin *گفته* feillərinin zaman, şəkil, təsdiq, inkar və s. formaları (گفته اند نمیگویم) tərkib hissələrinə parçalanmadan, bir kartoçka yazılmalıdır. Şəxs sonluqları feillərdən ayrılmadan onlarla birlikdə yazılır.

v) sözlərin tərkibinə leksik vahid kimi daxil olmayan köməkçi nitq hissələri: qoşmalar, ədatlar hissəciklər, nidalar, bağlayıcılar və s. ayrı-ayrı kartoçkalara yazılırlar. Məsələn, “bazar” sözündəki “bi” ayrılı bilməyib “zar” sözü ilə bir yerdə yazılmalıdır, çünki, “bi” burada sözdüzəldici şəkilçidir, “bi yo” sözündə isə “bi” sözlə birlikdə deyil, ayrı kartoçkaya yazılmalıdır.

q) “Nizami lüğəti”ndə heç bir söz nəzərdən qaçırılmamaq məqsədilə idiomatik ifadələr, leksik vahid kimi formalaşmış sabit söz birləşmələri və s. tam şəkildə yazılmaqla bərabər, tərkib hissələrinə də parçalanmalı və müstəqil sözlər şəklində kartoçkalara köçürülməlidir, məsələn: *لیلی و مجنون، شب و روز، آب و هوا* və bu kimi birləşmələrdə tərkibdə olan sözlərin kökləri itməmək məqsədilə hərəsinə dörd kartoçka yazılmalıdır: *لیلی (۱) لیلی و مجنون (۲) لیلی (۳) و (۴) مجنون (۱) آب و هوا (۲) آب (۳) و (۴) هوا*

Qeyd: Eyni kökün təkrarı və köməkçi vasitələrlə əmələ gəlmiş

یوش یوش، دارومدار، بگو مگو، یک بیگ، پس در پس، روبروی، کش مکش

və bu kimi sözlərin hərəsinə yalnız bir kartoçka yazılmalıdır, çünki, burada söz kökləri itə bilməz.

d) şəirdə yazılmamış, lakin nəzərdə tutulmuş sözlər bərpa edilməli və mötərizədə göstərilməlidir. Məsələn: تویی “sənsən” deyil, “sən varsan” mənasında işlədildiyi yerlərdə “هستی” kimi bərpa edilməli və ayrı kartočkaya yazılmalıdır.

e) ixtisarlar, birləşdirilmiş sözlər, məsələn, (که) (از آن) (زان), (که آن) (کان), (که این) (زین), (نه از) (نز), (از این) (زین), (که آن) (کان), (که این) (زین), (نه از) (نز) kimi sözlər tam formasında bərpa edilməli və mötərizədə göstərilməlidir. Məsələn, aşağıdakı beytlərdə altından xətt çəkilmiş sözlər.

(۱) مه‌مد براهیم چو رای افتاد نیمه ره آمدد و سه جای افتاد (م, ۲۸)

(۲) دردستانی کن و در ماندهی تاب رسانند بفرماندهی (م, ۹۹)

(۳) دستکش کس نیم از بهر گنج دستکش میخورم از دست رنج (م, ۱۲۱)

(ابراهیم) براهیم, (نیستم) نیم, (تاتر) تات

-yazılmalıdır.

j) ərəbcə sabit söz birləşmələri, hədislər, Qur'an ayələri, başlıqlar hələlik tərkib hissələrinə parçalanmadan bütöv halda kartoçkalara köçürülməlidir.

Şəxs sonluqlarından fərqli olaraq mənsubiyyət və obyekt şəkilçiləri اشان اتان امان آش اشان اتان امان آش a birləşdiyi nitq hissələri ilə birlikdə bir kartočkaya yazıldıqları kimi, təklildə ayrı kartočkaya da yazılırlar.

Məsələn,

Aşağıdakı beytlərdə:

۱ – درره عشقت نفسی میزنم – برسر کویت جری میزنم (م, ۳۶)

۱ – درره عشقت نفسی میزنم – برسر کویت جری میزنم (م, ۳۶)

۱ – درره عشقت نفسی میزنم – برسر کویت جری میزنم (م, ۳۶)

(عشق تو) عشقت - (۱) عشق, (۲) ات

(کوی تو) کویت - (۱) کوی, (۲) ات

(۴) – مشتری سحرسخن خوانمش – زهره هاروت شکن دانش (م, ۴۵)

۱ – مشتری سحرسخن خوانمش – زهره هاروت شکن دانش (م, ۴۵)

۱ – مشتری سحرسخن خوانمش – زهره هاروت شکن دانش (م, ۴۵)

3) Feili sifətlər və feili bağlamalar bir yerdə yazılmaqla bərabər, tərkib hissələrinə də ayrı kartočka yazılmalıdır.

گشته گل افشان وی از هشت باغ – بر همه گل برک و بر ابلیس داغ (م, ۸۲)

(۱) گل افشان, (۲) گل, (۳) افشان

-- a üç kartočka:

Şeirin tələbinə görə misralarda mürəkkəb feillərin tərkib hissələri dal-qabaq düşüblərsə, onlar olduğu kimi kartoçkalara köçürülür, qarşısında mötərizədə normativ forması da göstərilir, məsələn:

کار شد از دست پانگشت پای – این گره از پای سخن واگشای (م الاسرار ۴۵)

beytindəki birləşməsi dörd kartoçkada yazılmalıdır:

دست (4) از (3) شد (2) (mötərizədə normativ forma göstərilir) (از دست شد) شد از دست 1)

Bu qayda yerləri dəyişdirilmiş bu tipli bütün başqa mürəkkəb dil vahidlərinə də aiddir.

Fars dilində işlənən sözdüzəldici “ی” lərdən başqa (məsələn “ی” – məsdəri, nisbi, ləyaqət və s.) bütün “ی”-lər üçün (məsələn: “ی” işarə, və s.) ayrıca kartočka yazılmalıdır.

Cüt işlənən qoşmalar bir kartočkaya yazılır və aralarında üç nöqtə qoyulur.

گفته گروهی که بصحرا درند - کای خنک آنان که بدریادند. (م, ۲۲۳)

Birinci misradakı بصرادر, ikinci misradakı بدریاد sözlərində olan cüt qoşmalar, به ... در şəlkində yazılmalıdır.

Arzu, istək, bacarıq, zərurət bildirən: شایستن, بایستن, توانستن, bu kimi feillər vəzifələrindən asılı olmayaraq feillərlə birlikdə yazıldığı kimi, ayrılıqda da kartočkaya yazılmalıdır.

Köməkçi feillər کردن, گشتن, شدن, بودن və bu vəzifəni ifadə edən başqa feillərin hə-

rəsinə ayrı kartoçka doldurulmalıdır.

Qeyd: feilin zaman formaları, olan گفته است, گفته بوده است kimi sözlərə bir kartoçka yazılmalıdır.

İyirmidən yuxarı sayların hər tərkib hissəsi üçün bir kartoçka yazılmalıdır.

چون آن، چون این، چنان، چنین، همین، همان -- mürəkkəb söz olduqda hərəsinə bir kartoçka, این جا، آن söz birləşməsi kimi formalaşdıqda hərəsinə iki kartoçka yazılmalıdır. این جا، آنجا və s. bunlar kimidir.

İnkar şəkilçisi feildən uzaq düşmüş birləşmələr olduğu kimi yazılmaqla normativ forması və bərpa edilir və feillərə aid qayda üzrə kartoçkalar yazılır. Məsələn:

گز دل این راز نه بیرون شوددل نهم آنرا که دلم خون شود (م. ۲۲۳)
(۳ شود ۲ بیرون ۱) نه بیرون شود (بیرون نشود)

Nizaminin əsərləri əvvəlcə mətn və çap səhvlərindən düzəldilməli, sonra kartoçkalar yazılmalıdır.

Nizami əsərlərinin nəfis nüsxələri dünyanın mədəni xalqlarının dillərinə, o cümlədən rus və Azərbaycan dillərinə bədii tərcümələri, tənqidi mətnləri hazırlanıb nəşr edildiyi halda, indiyə qədər heç yerdə "Nizami" dilinin lüğəti" hazırlanmamışdır. Bu və ya başqa lüğətlərdə, xüsusilə orta əsrlərdə, Nizami sözlərinin bəzi şərhələrinə təsadüf edilib, "Xəmsədən" misallar gətirilsə, bunlar bir dilli izahlı lüğətləri xatırladır və öləri səciyyə daşıyır.

Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin nəzərdə tutduğu lüğət dünyada ilk sınaqdır və bunun cəhanşümul əhəmiyyəti vardır.

Nizami irsinin öyrənilməsində bu lüğətin necə böyük rol oynaya biləcəyini indidən demək çətinidir. Lakin işin necə şərəfli, məsul və ağır olduğunu hamı gözəl təsəvvür edir.

"Nizami dilinin lüğəti" tərtibinin ikinci və üçüncü mərhələləri haqqında ayrıca təlimat yazılacaqdır.

Kartoçka № Səh. 36						M Beyt 3 №
dil vahidi		transkrip	mənşə	qr. kat.	məna	qeyd
b e y t	آنچه دلم گفت بگو گفته ام عاریت کس نپذیرفته ام					
		icr.	yoxl.	elmi rəhb.		

QAYNAQLAR:

1. Fris, Wolf. (1965). *Glosser zu Firdosis Schrrame*. Gerd olms hilpes hem.
2. Османов, М.К. (1970) Частотный словарь Унсури. Москва.

Rahim SULTANOV

About principles of compiling “Nizami”s language dictionary”

Summary

The decision of the Central Committee of the Communist Party of Azerbaijan issued on January 6, 1979 about study, publication and promotion of Azerbaijan’s great poet and thinker Nizami Ganjavi’s works established the beginning of new era in the field of study the literary heritage of the poet. It was also planned the publication of three-volume edition of the dictionary of the poet’s works. The Chief Scientific Council of Azerbaijani University of languages convened on April 24, 1981 discussed the matter of compiling the “Nizami’s language dictionary” as the first attempt in the world. “Central Working Group” headed by Professor R. Sultanov was formed to write and successfully complete the book.

Members of the department began to prepare dictionary cards for compiling three-volume dictionary. After that, the task was to select the publication of Nizami’s works that would be the basis for the card index, to select and prepare high-quality paper and card boxes for long-term storage of cards and to hire support and technical staff.

The main aim of this article is to discuss the first phase of three phase process card index compiling proved by “Central Working Group” about instruction on what side of the card the names of the poems should be pointed along with information about order of letters –symbols, principles of writing simple and compound words, line colours of the underlined words and etc.

It is also spoken in the article how abbreviations and additions of language units made as required by the poem should be recorded in the card files. It should be noticed that instruction of second and third phase of compiling “Nizami’s language dictionary” would also be written.

Рахим СУЛТАНОВ

О принципах составления «словаря Низами»

Резюме

Постановление Центрального Комитета Коммунистической Партии Азербайджана об изучении, издании и пропаганде произведений гениального поэта и мыслителя нашего народа Низами Гянджеви от 6 января 1979 года стало началом нового периода в низамиведении. В данном постановлении было также предусмотрено составление трехтомного словаря произведений Низами.

Большой Ученый совет АДУ на своем заседании, созванном 24 апреля 1981 года, широко обсудил вопрос о «Словаре языка Низами», утвердил состав «Центральной рабочей группы» под председательством профессора Р.С.Султанова с целью организации работы по успешному написанию и завершению произведения. Члены кафедры взяли на себя обязанность по подготовке карточек словаря и составлению на основе этих карточек трехтомного словаря.

После этого предстояли задачи по изданию произведений Низами, взяв за основу карточки, а также по выбору бумаги высшего качества с целью длительного хранения

написанных карточек, подготовке коробок для этих карточек, принятию подсобных и технических работников и немедленному решению других вопросов.

В этой статье наша цель – предоставить широкое разъяснение о первом этапе из трех принятых «Центральной рабочей группой» для составления картотеки, подготовленной для словаря, то есть, о таких инструкциях, как на какой стороне следует писать название произведения при заполнении карточек, знаки, буквы, которые следует писать в зависимости от того, на какой строке двустилишя написано слово и каким по счету словом строки оно является, цвет подчеркнутой линии, а также написание вместе простых, сложных слов, словообразования, не разделяя их на составные части, наряду с этим, написание составных частей на отдельные карточки и др.

Кроме того, в статье мы постарались также ясно разъяснить как следует писать в картотеках сокращения, добавления, формы и изменения местами, проводимые в языковых единицах в куплетах произведений Низами.

Отметим, что инструкция о втором и третьем этапах составления «Словаря языка Низами» будет представлена отдельно.